

Nekdanji velesejmi na Blokah

Vem, da bo ta ali oni pomislili: Bloke in velesejmi, kakor telička in konjsko sedlo! Pa bi se premislili, če bi mogel govoriti z rajničimi Popoviči, Javorniki in še starejšimi ljubljanskimi mesarji pa tudi z mnogimi kramarji, klobučarji in naposled tudi z raznimi direktorji vrtiljakov in celó cirkusov.

Toda kaj bi se štutili po nepotrebnem, naj govore rajši suhi viri, potem se-le pridem sam do besede!

Izvestja Muzejskega društva, letnik XVII, stran 43 izvajajo: »Leta 1477. marca 8. Dunaj, Cesar Friderik povzdigne trg Lož v mesto, mu podeli novomeške mestne pravice, ribarstvo na Cerkljanskem jezeru in okoliških vodah, preloži letni sejem o sv. Mihelu od bloške cerkve, ki je bila po Turkih požgana, semkaj (podčrtal poročevalec) in podeli...«

V Letopisu Matice Slovenske 1871, stran 61, četrto poglavje, piše Janez Pasapat o Turkih na Kranjskem: »Medtem ko potrebni oddelek (Turkov) naropano blago in vjeje kristjane odžene v Bosno, se vrne drugi oddelek skozi Kočevje in Ribnico na Bloke in Cerkljico, kjer povsod ropajo po več dni. Na dan sv. Lenarta (6. novembra 1476) se izgube čez Grobniško polje v Bosno, tirajoč nad 20 tisoč glav živine s seboj. Kako polom, kakšno razdejavanje! Ni bilo menda družine, ki ni žalovala po svojcu, ki je bil ubit ali pa je ječal v težkih verigah pod oblastjo krutega nevernika. Ni bilo družine, ki ni bolešno gledala na razvaline svojega imetja...«

Prilagodnje leto (tedaj 1477, opomba pisca) je bil letni sejem o sv. Mihelu preložen v bližnji Lož (zračna črta okoli 7 km, op. pisca), ki je postal to leto mesto. Na Blokah ni moglo biti semnja, ker je bila cerkev požgana, domovi razdejani in živina odgnana, v kolikor je niso poskrtili.

V arhivu knezoškofjskega ordinarijata, berem pod št. 32 f 4P2/130 od 9. januarja 1821 poročilo profesorjev teologije Dagrana in Jerina o načinu, kako je bil 1821 javno razglašen za nedeljo 29. septembra sejem na Blokah.

Kakor poročata s svojega službenega potovanja na škofjski ordinarijat, sta prišla iz Ljubljane na potu v Ribnico na Bloke in sicer v soboto, tedaj na dan pred sv. Mihelom. Radovedna sta bila, kak je ta sejem, ker sta o njem že brala v Valvasorju pa tudi, ker so jima ljudje pripovedovali, da ima svoje posebnosti. Pririla sta se skozí množico ljudstva, ki ga je bilo vse črno. Na strehi neke ute, katerih je bilo »za celo mesto«, je stal na pol gosposko, na pol kmečko oblečen človek, ki se je s strehe držal na vse pretege. Pod utjo pa je stal najbrž kak uradnik, ki je »gori sifural«. Gornji je bil sluga, spodnji pa uradnik šneberske graščine.

Med drugim, kar sta slišala, sta si — baje skoraj dobesedno — zapomnila in poročala, kar ponavljam z vsemi morebitnimi napakami:

»She vezh vam pufti Shneberfka Komefija vun klicat, de, kar ta Shmiheljski fomnjí antizhe, bo dva dni dershau pó navadi; dānef zel' dan in jutro. — Pa jutro, 'i je nedela, ne fmej nobeden prodajati ne sjutraj, kadar bo mafha in Pridiga, ne ob defefih med Andohijo, ne popóline per kerfhanfikm navuku; kdor bo takrat kaj prodal, bo na shivotu siftratan. Jeft in fhe eden bomo šmeraj okoli hódili. Zhe bomo ktrigara prodajati dobili, šmerakajte, bo meni bol, ko njemu. Po prvi mafhi pa nóter do defete, po defeti do kerfhanfikga navúka in po kerfhanfikem navúku le prodajajte. Noben vam ne more hrániti, in ne bo branil. Somenj oba dva dni terpi.

Sdaj pa dobre vole bodíte, jejte in píte pa náme ne pošabíte.«

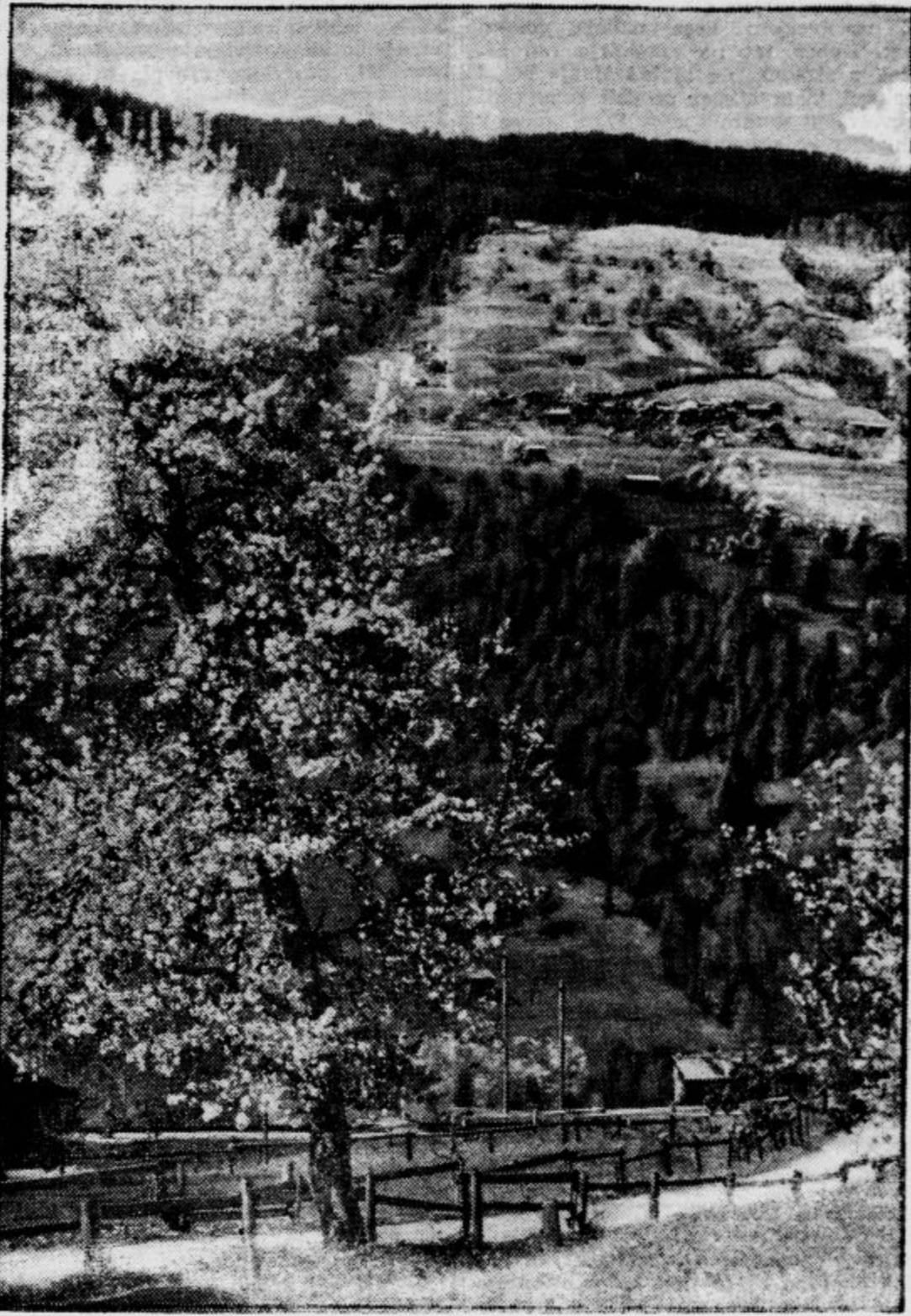
Profesorja sta odšla še tisti dan v Ribnico, drugi dan sta pa nazaj grede proti Ljubljani videla na sejmišču, da

so ljudje »prihajali ves dan in gonili živino na sejem ter prodajali — navzlic prepovedi — ves dan, tudi med mašo in krščanskim naukom.«

Se vire iz Valvasorja bi utegnil navesti, toda ga nimam več pri roki, zakaj svinjska gnjat mi je v teh časih bolj dišala, kakor ti in taki starinski špehi.

Zato torej bi prišel na vrsto zdaj jaz in moj spomin.

Z navedbo virov sem hotel dokazati, da je letni sejem o sv. Mihelu na Blokah bil že dolgo, dolgo pred letom 1476, ko je bila cerkev požgana in vsa bližnja okolica uničena, živina odgnana, ljudje razgnani, od-

peljani, pobiti. Če sejem ne bi bil že takrat star in močno upeljan, se ne bi bil zanj brigal sam cesar, ki ga je — v stiski pač — moral preložiti za prihodnje leto 1477 v Lož. Sejem ni mogel biti kar kratko ma'o opuščen o'nosno razpuščen, ker je bil za vso deželo in še daleč okoli velikega gospodarskega pomena, torej nekak velesjem, kar bom pa polkušal v naslednjem zgozvovalne razložiti in dokazati.

Nisem mogel iz virov ugotoviti, kedaj so takratna oblastva sejem o sv. Mihelu vrnili Blokam, vendar je verjetno, da že po nekaj letih, kakor hitro so se zopet vrnili minejši časi, da so pozivali požgano cerkev in porušene domove, da je porasla zopet mladina in — živina. Zakaj brez slednje ni bilo pravedanskega sejma. Vsekrko je ta sejem oživel kmalu po turških vpadih v še večji moči.

Naj opišem ta bloški velesjem — zakaj tako ga bomo odšlej nazival,

pa naj bo nevoščljivim Ljubljčanom všeč ali ne — kolikor mogoče natanko in sicer izza leta 1880, tedaj pred dobimi 60 leti.

Na novski gmajni — v še starejših časih je bil sejem na polju med Furo in Novo vasjo, v najstarejših pa za cerkvijo na hribu Vidmu — na gmajni torej na l. cesti, ki drži iz Ribnice in Loškega potoka čez Novo vas proti Cerkljici in Rakeku, tam je bilo obširno sejmišče, katerega levi del je bil doležen za živino, v središču za razna razvedrila, kakor vrtiljake in druge »komedije«, tik ob obeh straneh ceste so bili šotari z

različno kramo, čevlji, klobuki, železjem in podobnim, na desni nad cesto in tja do podvrha Novskega hriba so pa bile same gostilne na prostem. Vsaka je imela svojo z žaganci in plahkami obito in pokrito lopo, ob strani mogočni parizariji, na njih polovnjaki z vinom, pod vozom sodčki reznega žganja, osobito dišeče rozolije, ki je bila v tistih časih tam v veliki modi, v ozadju kuhinja na prostem, velikanski kotli in svinjski lonci z govejim, svinjskim, telečjim in bravskim mesom, seveda tudi kuretine ni manjkalo. Po jerbahsi velike skladnice ajdovca v belo zavitega, pa tudi rženega, belega in masnega kruha je bilo v izobilju. V središču gospodar, gospodinja, natakariji in brhke natakarije z belimi pre'pasmiki.

Ob lesnih, iz žganic zlitih mizah pa pitje, petje, razlivanje božjega vina, kričanje, pridušanje, bogoprimitanje, kreganje, ob poznih urah tudi nezgodni — tepež.

In takih gostlin smo našli tisto leto na trideset. Pr. vijo, da in je bilo halsno leto še več. Iz vseh krajev občine Bloške planote so se stnili tiste dni pakicni in posili gostilničarji na novski gmajni, da gostijo številne sejmarje, ki so prignili goveje živino, konje ali drobnico napredaj ali pa so prišli, da si kupijo žival, ki jo bodo čez zimno redili in z dobrim kupom spomladni zopet prodali, ali pa so prišli očetje in matere s svojimi za ženitev godnimi hčerkami, la bi jim poskali na sejmu pripravnega, čim bolj petičnega ženina.

Razen kramarjev, klobučarjev, čevjarjev so se znašli na sejmu tudi lončarji in re-

šetarji, da ne pozabim Istrijana, ki je vozil na svojem preprostem vozu velik sod vinskega kisa, hvaleč svojo robo: Kúpite, do-brega, hudega, kislega, kúpite!

Tudi ne smem pozabiti, da se je tiste dni pojedlo cele jerbase sladkega grozdja, iz katerega stiskajo rebuljo, zelena in tako slastna vina, da človeka kar po grlu žgate.

Tudi razna zabavišča niso bila kar tako. Cirkus Fumagali starejši, razne komedije, vrtiljaki, čarovniki, 300 kil težka nedolžna deklica, žid s svojimi vragolijami...

Ne smem pozabiti starega zobodera. Piešst je bil, rdeč v obrazu, bolne oči brez trepalnic, v levici je nosil rdeče-pisan robec, v njem zarjavele klešče, v desnici zakrivljeno palico. Gorje, kogar je zagledal z zatečenim ali celo obvezanim obrazom. Ker s palico ga je potegnil k sebi, ga zgrabil z levico za vrat, z desnico mu pa segel v usta in — rsk! — zob je bil zunaj. Res da ni bil zmiraž pravi, ampak krvi je je nekaj odtekel in nehajo je boleti. Tarifa je pa bila pet starih krajcarjev za zob.

Uradno so v teh starih časih sejmarili, kakor smo čuli, dva dni, v resnici so pa kolovratili po sejmišču, zlasti po gostilnah, panoramah, ob vrtiljaki in drugih »komedijah« kar po ves teden, posebno če je bilo znošno vreme. Zakaj na Bloški planoti ni redkost, da zapade o sv. Mihelu že prav izdaten smeg.

Ampak glavnega še nisem povedal. Poglavitna kupčija se je razvijala na živinskem prostoru.

Bloški volí — sivi, ne morda kakšni kapini z neenakimi rogovi ali navadna suhljad z udrtimi lakotnicami — ti so bili že od nekdanj ponos kmečkega gospodarja, zlasti pa njegovih odraslih sinov,

Na Dolensko so hodili in tam izbirali in zbrali same lepe, mlade svice z lepimi rogovi, jih gnali v domače hleve in jih redili, dokler niso bili zreli za Triestina ali celo za Pajarca. Do 300 in še več takih volov so privedli in jih prignali za Mihelovo napredaj. Par lepo rejjenih volov ni dosegel cene 300 goldinarjev. Če je ta ali oni gospodar zredil par volov, ki so vrgli čez 300, je bila to že redkost. Seveda so bile tudi izjeme. Tako se spominjam, da je eno tistih let prodal gospodar Lah par volov za 500 goldinarjev. Pravijo, da je odrasel človek lahko ležal na takem volu kakor na plevnici. Če se ne motim, so bili ti volí prodani za Indijo. Da ne pozabim, naj še omenim, da je še pred nekaj leti prodal Godič par volov, ki sta tehtala okoli 2.000 kil, ljubljanskemu mesarju Javorniku. Sam sem takrat govoril z Javornikom, ki mi je trdil, da jih je plačal menda po sedem dinarjev za kilo, da bo pa imel izgubo, ker je meso tako maestno, da je polovica loja. Kam naj dene loj? Bog ve, če bi danes tudi tako izpraševal.

Dober sejem je bil na Mihelovo samo, če je prišel Triestin ali Pajarec, neboljši pa, če sta prišla oba. Takrat so odgnali — preden je stekla železnica Dunaj—Trieste — polovico živine, ki so jo nakupili, proti jugu, drugo polovico proti Ljubljani in od tam dalje, ko je pa stekla železnica, so naložili na Rakeku po deset, tudi dvajset vagonov za jug in skoraj toliko za Bavarsko in Tirolsko, nekaj malega morda tudi za Ljubljano.

Na Blokah je bila ob takih prilikah znana prislovia: Če ni na sejmu Triestina ali Pajarca, ni sejma. Vprašajte na Dolenskem, recimo v št. Vidu, Novem mestu ali v Stični, kaj bodo rekli o Bločanih. Če bo slab sejem, bodo tožili, da ni bilo Bločana: Kjer ni Bločana, tam ni sejma!

Če tedaj prav na kratko ponovim, moram podčrtati, da so sejmi o sv. Mihelu na Blokah stari najmanj 500 let, da se je — vsaj pred desetletji še — prodalo veliko število goveje živine, zlasti lepih pitanih volov pa tudi konj, da se je v tridesetih in več gostilnah porušila velika množina raznega mesa, da so sejmarji in zlasti bloški mešetarji — to bi bilo namreč poglavje zase — popili cele polovnjake vina, fantje in dekleta pa obilico sladke rozolije in da tedaj ti letni bloški sejmi o sv. Mihelu zares zaslužijo ime velesejma, pa naj bo pristnim ali nepristnim Ljubljčanom prav ali ne. Saj vem, da se jim bom strašno zameril. Pa naj se! Bloke in bloške velesejme sem pa le ovekovečil. Strmški

ANTON VEFOVŠEK je bil izboren karakterni igralec, šaljivec na odru kakor v življenju. Igral je večnoma realistično kmečke in komične vloge, v katerih je bil nedosežen. Mogočna postava, prikupni organ, dobrodušnost, ki mu je prihajala prav iz srca, smeh, humor in verelo razpoloženje: za vse to ga

je občinstvo — bi rekel — oboževalo. Imel pa je navado, za katero mogoče niti sam ni vedel, da je med igranjem na odru, med poedinimi stavki skoraj neslišno izgovarjal besedico »dobro«. Na to me je opozoril še Hinko Nučič v sezoni 1900-01, ko smo za »benefico« igralskega osebja igrali Schillerjeve »Razbojnice«. Ko je nekdo prišel Vefovšek med nas zelence-diletante k vaji, da bi dal naši »umetniški« zadnji »blesk«, nas je »resno« opozoril, da se moramo za predstavo vsi obriti. Čeprav smo stutili, da nas vleče, smo ta nasvet dobrodušno sprejeli.

Igral je pa tudi resne stvari: »Voznička Henschla«, »Sodnika Salamejskega«, »Krištofa Černota« itd. Bil je prototip samega zdravja; ne spominjam se, da bi bil prej kdaj resno bolan. Umrl je 20. decembra 1914, star 48 let.

Če me opravke privede mimo današnje opere, postojim za trenutek in čakam, če se bo izza kakšnega vogala prikazal naš Tone — v salonski sukni in v črnem širokokrajnem klobuku — da bi mi kaj povedal... Stoji pa tam samo njegov — kip, ki mu ga je — enako Boršniku — postavilo Združenje gledaliških igralcev leta 1921.

ZOFIJA BORŠNIK-ZVONARJEVA

je odšla iz Ljubljane na angažma v Zagreb, nato v Sofijo in spet nazaj v Zagreb. Leta 1902. je prišla iz Sofije in gostovala v našem gledališču kot Fedora. V Sofiji je imela kot tragedinja velike uspehe. Med prvo svetovno vojno je živela v Ljubljani. Leta 1917, ko je Milan Srbinšek sestavil majhen ansambel, ki je nastopal med kinopredstavami v sedanji operi, je sodelovala tudi Boršnik-Zvonarjeva. Enako je tudi kot gostja nastopala l. 1918. na novo ustanovljenem slovenskem odru. Sedaj živi v Zagrebu. Pred 14 leti je bivala kot upokojenka v Mariboru. Tam je bila tudi v pokojni star teaterski entuzijast in znanec ljubljanskih gledaliških igralcev iz takratne dobe: Maks Lauran. On je sploh poznal, videl in slišal vse svetovne kapacitete tedanje dobe, znal na pamet deklarirati verze iz teaterskih del Schillerja, Goetheja in drugih. Kadar pa je bil njegov god, tedaj je pripravil svojim prijateljem poleg večerje vedno kakšno »atrakcijo«, kakor je to sam nazival. Tisto leto je bil povabljen tudi Boršnik-Zvonarjevo na svoje godovanje. Na povabilo mu je ona šaljivo odgovorila: »Dobro, pridem, če me s fanfarami sprejmete!« Naslednjemu Maku je prišlo to kakor nalašče, kajti »atrakcija« je bila tu. Njem šaljivo odgovor je sprejel šaljivo-resno. Dogovoril sem se bil torej z nekim godbenikom iz gledališča, mu preskrbel kostum za srednjeveška trobentača in Boršnik-Zvonarjeva je bila sprejeta — s fanfarami! To je bila »atrakcija«! Bil je nato lep večer, oziroma lepa noč, kakršne bi si tudi danes želel: miza je bila bogata vseh dobrot izborne kuhinje in kleti.

Spominska plošča Ignacija Boršnika

Pavel Rasberger:

Gledališki spomini

IGNACIJ BORŠNIK

je bil že v čitalniški dobi igralec, režiser in vodja slovenskih predstav. To delo je nadaljeval tudi v novem gledališču do leta 1894., nakar je odšel k zagrebškemu gledališču, kjer je bil in ostal ves čas prvi med prvimi. Kot član zagrebškega gledališča sem imel priliko, da sem se lahko prav od blizu naslajal ob njegovi umetnosti. — Kot človek je bil dosti sam; obiskoval je majhne lokale, da je tam spoznaval ljudi, njihove vrline in slabosti. Zato je bil tako velik v podajanju značajev. Pri skušnjah se je sprehajal za odrom, z rokami na hrbtu in z nekoliko upognjeno glavo, dokler ni prišel čas njegovega nastopa. Le za enkrat se spominjam, da sva govorila mimo-grede malo več kakor navadno; primerjala

Darujte za slepe!

sva tedanje ljubljanske teaterske razmere z zagrebškimi in — kakor se je pozneje izkazalo — oba sva sodila krivo. Rad je prihajal gostovat v Ljubljano. Pri krstni predstavi Cankarjevega »Jakoba Rude« je kot gost igral naslovno vlogo. Prišel pa je tudi kot »Vrban Debeluhar«. V letu 1902. je gostoval v »Krivoprislužniku«. Pred prvo svetovno vojno je bil nekaj časa tudi vodja slovenskih predstav v Ljubljani. Takoj po vojni pa je gostoval kot Klabant in kot »Voznik Henschel« v novem dram-skem gledališču — se nato popolnoma preselil k nam in tu ostal za — vedno.

ANTON DANILO IN AVGUSTA DANILOVA

sta z rastjo in napredkom slovenskega gledališča od vsega začetka tesno povezana. Zasluge Antona Danila za razvoj naše drame se ne morejo dovolj ceniti. Igral je nešteto najrazličnejših značajev. Potoval in gostoval je po vseh naših odrih in težko bi se našel kraj, kamor bi ne bil prišel s svojim gledališčem. V prvem letu svetovne vojne je ustanovil in vodil v Mestnem domu »Mali odere«. — Proslavil je tri umetniške jubileje: 25, 40 in 50 letnico. Igral sem žnjim pri vseh treh jubilejih in prav v posebno čast mi je bilo, ko se je udeležil moje 25 letnice. — Iz prve dobe moje igralske poti vidim še danes gospo Avgusto Danilo kot Kraljico Elizabeto v »Mariji Stuartovi« in v tolikih drugih vlogah. In da naglasim njeno posebno umetniško sposobnost, njen velik igralski dar, naj osvežim spomin na dogodek iz leta 1902., ko je nenadno obolela igralka Kreisova in je gospa Danilova prevzela ogromno glavno vlogo v »Anatolovem dvojniku«, jo od polnočnega večera nastudirala in še isti večer igrala. Bila je dvakrat v Ameriki in med Slovenci širila našo umetnost. Kakor v mistično-lemo dobo gledam nazaj na večer 21. maja 1921. ko je gostovala v Mariboru v vlogi Jele v Vojnovičevem »Ekinociju«; igral

sem ž njo Slepega Vlaha. Na Danila in gospo me vežejo najlepši spomini na moja začetniška leta v Ljubljani in na turneje, ki jih je vodil Danilo v letih 1903. in 1904. Ko gledam v tako odmaknjeno dobo nazaj, mi prihaja pred oči naše potovanje po Bosni in Liki — vozil nas je mlad Bosanec od Bosanske Kostajnice do Gospiča — in vidim prostor na vasi, kjer »kod žarkog sunca momci i djevojke plešu kolo« — dogodek, ki mi je ostal v neizbrisnem spominu.

Anton in Avgusta Danilo ob poroki